

Аннотация

Автор исследует особенности развития украинской урбанистической прозы. Урбанистическая литература является неотъемлемой частью урбанистической культуры. Перед писателем стоит задача расширить границы воплощения основных тенденций урбанизации и взаимодействия мегаполиса и личности в произведениях.

Ключевые слова: урбанизация, город текст, мегаполис, ценность.

Summary

The author searches the specialties development of the ukrainian urban prose. The urban literature is a part of the urban culture. The task of the writer is to increase borders the realization of main tendencies of urban and interaction of the megalopolis and personality in works.

Keywords: urbanization, city the text, megalopolis, value.

УДК 801:021.411

Вірченко Т.І.,

кандидат філологічних наук,
Криворізький економічний інститут

МІСЬКИЙ ТОПОС ЯК ПЕРЕДУМОВА ХУДОЖНЬОГО КОНФЛІКТУ

Категорія “топосу” все частіше стає об'єктом наукових зацікавлень літературознавців (В. Агеєва, М. Павлишин, М. Ревакович та ін.). Назване явище є закономірним, адже *“місцевість має буквальне й символічне значення, функцію, що слугує і географічному, і метафоричному планам. <...> всі місцевості в літературі використовуються для символічних потреб, попри те, що в своїй описовості вони можуть бути закорінені в факт”* [15, 26].

Метою даної статті є дослідити одне з функціональних призначень міського топосу на матеріалі драми-оперети В. Махно “Coney Island”. Дана п'єса – вдячний матеріал для аналізу: події відбуваються в Нью-Йорку з нелегальними емігрантами. Дійові особи п'єси – емігранти “четвертої хвилі”, які *“приїхали шукати щастя у Сполучених Штатах уже за незалежної України”* [4, 1]. Їм притаманні прагматичні міркування, недостатній патріотизм та “змоскаленість” [4, 2].

І. Бондар-Терещенко помічає тенденцію нашої сучасної літератури до змалювання долі українців-заробітчанин, яка кристалізується *“у трагедію покинутої на батьківщині родини і тяжкої праці на чужині”* [2, 2].

Сам В. Махно в інтерв'ю Андрію Любці на питання про причини, що зумовили появу драм пояснив: *“Це, мабуть, вийшло із цікавості. А також з усвідомлення тупікового періоду в сучасній українській драматургії. Я знову ж таки не можу похвалитися, що читаю і знаю всю драматургічну продукцію чи всі театральні постановки в Україні, але те, що це найбільш голіміий жанр в нашій літературі – це точно”* [11, 7].

Письменник характеризує дві сюжетні лінії драми-опери: *“історія опущених алкоголіків Вані та Колі, з якими вештається мексиканець Педро, –*

горизонтальна, а інша – вертикальна, збори двох хвиль української еміграції – повоєнної і пострадянської” [11, 7].

В інтерв'ю з Анжелікою Колодинською письменник висловив своє бажання “зіштовхнути та спародіювати мови, якими користуються дві хвилі української еміграції” [8, 1].

На зустрічі в арт-клубі “Коза” в Тернополі 9 жовтня 2008 року п'єса викликала неоднозначну реакцію студентів: від сліз на очах до обурення: “Чому ви так погано охарактеризували українців у п'єсі, що аж соромно стає” [9, 1].

Сам В. Махно знаходиться у стані внутрішнього конфлікту “Між Сходом та Заходом у метафізичному сенсі. Це конфлікт людини, яка залишила свою країну, але не до кінця прийняла країну, в якій живе” [8, 1].

Визначення змісту категорії “конфлікт” позбавлено однозначності. Стає помітним, що літературознавці розрізняють, хоча й невиразно, зміст понять “художній конфлікт” і “драматичний конфлікт”. Так, Я. Мамонтов на початку ХХ століття драматичний конфлікт визначав як “основну суперечність, яка приводить дійових персонажів до боротьби і розгортається в дальших колізіях п'єси” [12, 204]. К. Горбунова ототожнила конфлікт зі змістом драми [6, 131], Ф. Головенченко – з інтригою та колізією, розрізняючи між собою лиш зміст останніх двох понять: “інтрига – зіткнення особистого характеру, а колізія – зіткнення суспільного порядку” [5, 124]. К. Горбунова також конфлікт бачить як ступінь протиріччя і називає етапи розвитку конфлікту: проста різниця (поглядів, характерів, ідей, вчинків, статусу) → непримиримі протилежності → протиріччя → конфлікт [6, 125]. На цих же позиціях продовжують стояти автори підручника “Теорія літератури” О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв [3]. Л. Тимофєєв конфлікт розглядає як ознаку сюжету [16, 163]. В. Халізов розглядає дві іпостасі конфлікту: конфлікт як факт, що символізує порушенні світового порядку, за своєю природою та конфлікт як риса самого світопорядку, ознака його недосконалості або дисгармонічності [18, 14]. А. Ткаченко вважає недоцільним синонімічне вживання термінів “конфлікт” і “колізія”: “Напевне, логічніше було б із конфліктом пов'язувати зовнішньо-подієве зіткнення характерів і персонажів; із колізією – ситуацію внутрішніх борінь і противенств” [17, 163]. І весь цей час існує спрощений підхід розуміння конфлікту як системи протиставлень, боротьби антагоністичних ідей, який наслідився заперечити В. Івашків [7] у праці “Українська романтична драма 30–80 рр.” ХІХ ст., пропонуючи розглядати конфлікт в єдності зі сюжетом, системою персонажів аж до поетики.

Для досягнення даної наукової мети слід проаналізувати художні конфлікти на обраному матеріалі. Літературознавці на сьогодні вимушені констатувати: “Протягом останнього десятиріччя література як інституція, як суспільна практика докорінно змінила свої функції та завдання. То ж наразі виникає потреба в оновленні й наукового інструментарію, коригуванні підходів та поглядів на об'єкт дослідження” [14, 169]. Відповідно постає логічне запитання: який метод, методику аналізу обрати? І відповідь учених доволі проста: “Поки що

відповіддю на це запитання є запитання” [10, 37]. Тож необхідно, користуючись надбаннями попередників у літературознавстві та інших галузях науки, знаходити нові методи й методики аналізу, тим паче, що відбулось *“стирання кордонів між літературою та філософією, філософією та літературознавством, літературознавством та естетикою, філософією мови, історією ідей, психологією, культурологією та наукою про світогляд”* [10, 43], а *“методологія є платформою, яка об'єднує літературознавчі дослідження з іншими дисциплінами і наукою взагалі, як окремою сферою пізнання діяльності”* [10, 30].

Так, урахувавши надбання психологів, пропонуємо схему аналізу конфлікту в художньому творі:

- визначити учасників конфлікту;
- окреслити ознаки, які дозволяють оцінити ситуацію як конфліктну (прояв у поведінці, протиріччя між учасниками ситуації, афективні прояви учасників ситуації);
- визначити тип конфлікту: внутрішній чи зовнішній;
- визначити вид внутрішнього (зовнішнього конфлікту). Учені виокремлюють шість видів внутрішнього конфлікту: мотиваційний (між “хочу” і “хочу”), моральний (між “хочу” і “треба”), рольовий (між “треба” і “треба”), адаптаційний (між “треба” і “можу”), нереалізований (між “хочу” і “можу”), неадекватний (між “можу” і “можу”);
- охарактеризувати часово-просторові умови та інші обставини конфлікту;
- визначити джерело, причини конфлікту, його об'єкт (матеріальна, соціальна або духовна цінність, до володіння або користування якої прагнуть опоненти) і предмет (*“об'єктивно існуюча або уявна проблема, що лежить в основі конфлікту. Це те протиріччя, через яке і заради розв'язання якого сторони вступають у протиборство”* [1, 218]);
- окреслити інтереси і позиції учасників конфлікту у зв'язку з головним суперечливим питанням;
- оцінити першу реакцію персонажа на конфліктну ситуацію (кооперативна стратегія подолання конфлікту, шлях боротьби, відмова від участі в конфлікті);
- охарактеризувати стратегії поведінки, що обирають учасники конфлікту (суперництво, співпраця, компроміс, уникання, пристосування);
- визначити наявність третьої сторони і її роль у розвитку конфлікту (підвищує мотивацію, покращує комунікацію, регулює взаємодію тощо);
- охарактеризувати стадії розвитку конфлікту: поступове посилення конфлікту внаслідок зростання кількості учасників; зростання кількості причин виникнення конфлікту; посилення активності учасників конфлікту і підвищення їх вимог; наростання емоційної напруженості; радикальна зміна ставлення до конфліктної ситуації;
- визначити ознаки конфлікту. Охарактеризувати гостроту (інтенсивність) конфлікту – низька (суперечка), середня, висока (фізичне знищення однієї зі сторін);
- визначити форму завершення конфлікту: розв'язання, врегулювання, згасання, ліквідація, переростання в інший кофлікт;

- визначити ознаки розв'язання конфлікту: деструктивний чи конструктивний;
- окреслити результати конфлікту (здійснені дії учасників, наслідки для стосунків учасників тощо);
- охарактеризувати наявність післяконфліктної ситуації;
- оцінити поетику художнього конфлікту;
- визначити функції конфлікту в художньому творі.

Перед читачами у творі постає декілька конфліктних пар. Перша конфліктна пара сформувалась у колі представників “Четвертої хвилі еміграції”. Саме вона буде презентувати основний конфлікт твору і розкривати його ідейний зміст. Для змалювання життя пересічних емігрантів автор вводить ще один зовнішній конфлікт між Зіною і Даною, а для розкриття внутрішніх борінь емігрантів – внутрішній конфлікт Вані.

У колі представників “Четвертої хвилі еміграції” конфлікт відбувається між Предсідником і панством. Оцінити їх ситуацію як конфліктну дають підстави репліки Предсідника, який не дає висловитися Пані (*“Перепрошаю, часу мало, а точок багато”* [13, 132]), блокує прийняття рішень (*“То є важне питання, прошу Пані, але за нині ми його не вирішимо <...>”* [13, 132], *“Як вже є, так є, бо що ми можемо тут вдіяти”*, *“Прошу не заглиблюватися так глибоко в се питання”* [13, 134]).

Ознаками другої конфліктної ситуації є напружені емоційні стани Дани і Зіни, які виражаються в репліках дійових осіб. Зіна вигукує: *“Вон!!!”, “Сучка!”, “Замовч, паскудо <...>”* [13, 133]. І як наслідок *“Плаче Зіна, і плаче Дана”* [13, 133].

Ознаками внутрішнього конфлікту Вані стали сумніви про доречність приїзду до Америки: *“А може, не нада, було, Зіна?”, “До Америки їхати нам?”* [13, 138]. Психологи характеризують такий конфлікт як рольовий: між “треба і треба”.

Події всіх трьох конфліктів відбуваються в Америці, у період “Четвертої хвилі еміграції”. Для змалювання конфлікту між Предсідником і панством автор обирає Народний дім. Конфлікт між Зіною і Даною здійснюється в Бруклінській квартирі. Внутрішній конфлікт Вані відбувається на лавці на пероні станції.

Причиною конфліктів є вболівання за Україну і невлаштованість усіх дійових осіб власним життям. Так, Пані констатує: *“Коли 1944 року ми з батьком виїхали возом до Словаччини, то ми не могли передбачити, що наша боротьба за неньку Україну затягнеться так довго”*. Пан 2, пропонуючи *“зробити здвиг супроти наклепів на Україну”*, емоційно дякує усім, *“хто ще не забув нашу неньку і в силу своїх можливостей і скромних заощаджень підтримує нашу організацію, котра підтримує Україну”* [13, 131–132].

У конфлікті між Зіною і Даною причина дуже банальна. І можна навіть говорити про використання Василем Махно принципу контрасту в змалюванні причин конфлікту: з національного рівня він повертає читачів до інтимно-побутового. Обґрунтовані ревності Зіни, яка поспіхом випала, роздяглася і зайнялася сексом з Дімою, після приходу Дани, вимушена залишити її у своїй квартирі, а вранці знайти в обнімку з Дімою. Але сльози Дани і Зіни свідчать, що

причина не у зраді, якщо про її місце взагалі доводиться говорити. Причина конфлікту майстерно викрита у словах Дани: *“А ви чого водите сюда хабалів? Що, самі живете? Беріт собі квартиру і водит кого хочете <...>”* [13, 133]. Інтерес учасників конфлікту – мати чоловіка для задоволення фізіологічних потреб.

Оцінювання Ванею прийнятого рішення про переїзд до Америки як хибного, приходять із усвідомленням власного алкоголізму, зламаного життя дружини, яка вимушена жити зі старичком заради матеріального статку (У монолозі Ваня розкриває сутність життя жінок в Америці *“знайде <...> старічка, глазки постройть, цицьку покаже, а він всьо: жиница буду. Діти його отоварюють. а він: нє, каже, любов у мене і всьо. Так многі бумаги получили, поживе отак з ним, щоб карту дістать, а тоді: на хер він їй нужен, імпотент нещасний <...>”* [13, 136]), відсутності інформації про життя сина, а лише інтуїтивного відчуття, що з ним щось трапилось.

Емоційно учасники конфлікту реагують однаково – їх огортає почуття суму. Письменник не ставить собі за завдання змалювати стратегії поведінки, що обирають учасники конфлікту, стадії розвитку. Конфлікти лише констатуються. Після чого читач дізнається про їх розв'язання. Конфлікт учасників зборів представників “Четвертої хвилі” завершується настійним проханням Секретаря отримати позитивну відповідь на питання: *“Ну що? Ну, що ми двигаємо в правильному напрямленні. Правильно?”* [13, 135]. Зіна і Дана разом плачуть. А внутрішній конфлікт Вані розв'язується його смертю.

Найвищою виявляється гострота внутрішнього конфлікту Вані, оскільки розв'язується фізичною загибеллю, а в ремарці зауважено, що Ванине життя було змарнованим.

Сумно те, що для учасників конфлікту його наявність не принесла жодних результатів, але читачі повинні усвідомити наслідки емігрантського життя. Життя за кордоном може породити три групи конфліктів: особистісний, міжособистісний і груповий. І той факт, що за ознакою вони мляві й невиразні як раз і підкреслює тління емігрантського життя, його наслідки – алкоголізм, як бажання втекти від негараздів, оскільки змінити ситуацію можливо лише одним способом – поверненням на Батьківщину. Недарма п'єса закінчується ремаркою: *“Чути, як дзвонить мобільний телефон у Ваниній кишені мелодією групи “Наутіліус Помпіліус”: “Гуд бай, Америка, о-о-о-у...”* [13, 138].

Література

1. Анцупов А. Я. Конфликтология : [учебник для вузов] / Анатолий Яковлевич Анцупов, Анатолий Иванович Шпилов. – СПб. : Питер, 2008. – 496 с.
2. Бондарь-Терещенко И. Туристы или заробитчане? / Игорь Бондарь-Терещенко // Зеркало недели. – 2007. – № 33 (662). – 8–14 сентября. – С. 1–5.
3. Галич О. Теория литературы : [підручник] / Олександр Галич, Віталій Назарець, Євген Васильєв. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.
4. Гетьманчук Альона. Четверта хвиля [Електронний ресурс] / Альона Гетьманчук. – Режим доступу : ua.glavred.info/.../162918-5.htm.
5. Головенченко Ф. Введение в литературоведение / Ф. Головенченко. – М., 1964. – 319 с.
6. Горбунова Е. Вопросы теории реалистической драмы / Елена Горбунова. – М., 1963. – 508 с.

7. Івашків В. Українська романтична драма 30–80 рр. XIX ст. / В. Івашків. – К., 1990. – 143 с.
8. Колодинська Агнешка. “Я можу повернутися” [Електронний ресурс] / Агнешка Колодинська. – Режим доступу : www.vasylmakhno.us/intervy07.htm.
9. Лазука Л. У Тернополі Махно читав вірші з матюками [Електронний ресурс] / Любов Лазука. – Режим доступу : 20minut.ua/news/134242.
10. Література, теорія, методологія / [упорядкув. і наук. ред. Д. Уліцької ; пер. з польськ. С. Яковенка]. – 2-ге вид. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 543 с.
11. Любка А. Василь Махно : “Нью-Йорк – світ, але все ж не Всесвіт” [Електронний ресурс] / Андрій Любка. – Режим доступу : andrijlyubka.sumno.com/.../vasyl-mahno.
12. Мамонтов Я. Театральна публіцистика / Яків Мамонтов. – К., 1967. – 382 с.
13. Махно В. Coney Island / Махно Василь // Кур'єр Кривбасу. – 2007. – Вересень-жовтень. – С. 127–138.
14. Нова історія української літератури (теоретико-методологічні аспекти) : зб. – К. : Фенікс, 2005. – 260 с.
15. Ревакович Марія. Географія має значення / Марія Ревакович // Критика. – 2009. – Березень–квітень. – С. 23–27.
16. Тимофеев Л. Основы теории литературы / Леонид Тимофеев. – М., 1966. – 478 с.
17. Ткаченко А. Мистецтво слова (вступ до літературознавства) / Анатолій Ткаченко. – К., 1998. – 448 с.
18. Хализев В. Драматическое произведение и некоторые проблемы его изучения / В. Хализев // Анализ драматического произведения : межвуз. сб. / [под ред. В. Марковича]. – Л., 1988. – С. 6–27.

Анотація

У статті здійснюється спроба запропонувати методику аналізу художнього конфлікту на основі праць вчених-гуманітаріїв. Крім цього досліджується функціональне призначення міського топосу на матеріалі драми-оперети В. Махно “Coney Island”. У роботі з'ясовується, що міський топос служить засобом змалювання художніх характерів, стає передмовою розкриття художнього конфлікту. Констатується, що за допомогою міського топосу письменник-драматург має змогу змалювати три групи конфліктів: особистісний, міжособистісний і груповий.

Ключові слова: конфлікт, художній конфлікт, міський топос.

Аннотация

В статье предпринимается попытка предложить методику анализа художественного конфликта на основе трудов ученых-гуманитариев. Помимо этого исследуется функциональное назначение городского топоса на материале драмы-оперетты В. Махно “Coney Island”. В работе выясняется, что городской топос служит средством изображения художественных характеров, становится предисловием раскрытия художественного конфликта. Констатируется, что с помощью городского топоса писатель-драматург имеет возможность изобразить три группы конфликтов: личностный, межличностный и групповой.

Ключевые слова: конфликт, художественный конфликт, городской топос.

Summary

This article attempts to offer methods of analysis of conflict on the basis of artistic works humanities scholars. Also investigated the functional purpose of urban Topos on the material of drama-comedy V. Makhno “Coney Island”. The paper shows that the city serves as a means of topos artistic depiction, is a foreword by disclosing the conflict of art. Ascertained that using urban topos writer-playwright is able to describe three categories of conflicts: personal, interpersonal and group.

Keywords: conflict, conflict of art, city topos.